

5.

ਨਿਬੰਧ :

ਫੌਜ਼ੀਆ ਰਫ਼ੀਕ : ਔਰਤ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ -ਸੁਖਿੰਦਰ

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਿਕਾ ਫੌਜ਼ੀਆ ਰਫ਼ੀਕ ਪਿਛਲੇ ਤਕਰੀਬਨ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਜੁਝ ਰਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਲਈ ਸਕਰੀਨ ਪਲੇ ਵੀ ਲਿਖਦੀ ਸੀ।

‘ਸਕੀਨਾ’ ਫੌਜ਼ੀਆ ਰਫ਼ੀਕ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਵਲ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਵਲ 2007 ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਇਹ ਨਾਵਲ ਇੰਡੀਆ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਇਹ ਨਾਵਲ ਲੇਖਿਕਾ ਦੀ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਵਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਸਮਾਜ ਬਾਰੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਚਰਚਾ ਛੇੜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਸ ਨਾਵਲ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਵਲ **‘ਸਕੀਨਾ’** ਦੀ ਲਿਖਣ ਵਿਧੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਲਿਖੇ ਗਏ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ।

ਔਰਤ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦਿਆਂ ਫੌਜ਼ੀਆ ਰਫ਼ੀਕ ਧਰਮ ਨੂੰ ਇਸ ਤਬਾਹੀ ਲਈ ਮੁੱਖ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਬਲ ਦੇਣ ਲਈ ਫੌਜ਼ੀਆ ਰਫ਼ੀਕ ਬਾਰ ਬਾਰ ਮੁਸਲਿਮ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ‘ਚੋਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਨਾਵਲ **‘ਸਕੀਨਾ’** ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਇਸ ਨਾਵਲ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :

“ਤੁਸੀਂ ਆਹੰਦੇ ਪਏ ਓ ਬਈ ਕੁਰਆਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਏ ਕਿ ਮਰਦ ਆਪਣੇ ਬੀਵੀ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੁੱਟ ਸਕਦਾ ਏ?” ਭਾਅ ਪੁੱਛਦਾ ਏ।

“ਹਜ਼ੂਰ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ (ਸ) ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਏ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਬਾਝ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਜਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਸਕਦਾ ਤੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਆਵਦੇ ਖੌਂਦ ਅੱਗੇ ਝੁੱਕਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ”।

“ਇਹ ਹਦੀਸ ਏ, ਇਕ ਵਾਰੀ ਮੈਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਮੌਲਵੀ, ਦੱਸ ਕੁਰਆਨ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਏ ਕਿ ਮਰਦ ਆਪਣੀ ਜ਼ਨਾਨੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਏ?” ਭਾ ਪੁੱਛਦਾ ਏ।

“ਤੁਹਾਡੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾਲ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾਂ, ਸੁਰਾਹ ਨਿਸਾਅ ਵਿਚ ਫ਼ਰਮਾਨ ਏ ਕਿ ਮਰਦ ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਹਾਵੀ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਔਰਤਾਂ ਤੋਂ ਅਫ਼ਜ਼ਲ ਨੇ ਤੇ ਅਪਣਾ ਮਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਖਰਚਦੇ ਨੇ” ਮੌਲਵੀ ਜੀ ਆਹੰਦੇ ਨੇ।

“ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਏ ਕਿ ਮਰਦ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੇ ਹੱਥ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਹੱਕ ਏ?”

“ਚੁਨਾਂਚਿ” ਮੌਲਵੀ ਸਾਬ ਅਰਬੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਨੇਂ।

“ਨਾ, ਨਾ” ਭਾ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਚੁੱਕਦਾ ਏ।

ਮੌਲਵੀ ਜੀ ਚੁੱਪ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇਂ।

“ਅਰਬੀ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਦਿਓ, ਮੈਨੂੰ ਸਿੱਧੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਦੱਸੋ” ਭਾ ਆਹੰਦਾ ਏ।

“ਇਨਸ਼ਾ ਅੱਲਾਹ. ਸੁਰਾਹ ਨਿਸਾਅ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਔਰਤ ਜ਼ਾਤ ਬਾਰੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਏ ਕਿ ਨੇਕ ਔਰਤ ਉਹ ਏ ਜਿਹੜੀ ਮਰਦ ਦਾ ਆਖਾ ਮੰਨੇ. ਮਰਦ ਦਾ ਆਖਾ ਮੰਨਣਾ ਸਰਦਾਰ ਸਾਬ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਔਰਤ ਦੀ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਏ. ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਗਿਆ ਏ ਕਿ ਉਹ ਔਰਤਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਅੱਛਾ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਜ਼ੁਬਾਨ ਨਾਲ ਦੱਸੋ, ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਿਸਤਰ ਵੱਖ ਕਰੋ, ਫਿਰ ਵੀ ਨਾ ਮੰਨਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟੋ” ਮੌਲਵੀ ਜੀ ਆਹੰਦੇ ਨੇਂ।

“ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਰੱਬ ਦੀ ਜਾਜ਼ਤ ਏ” ਗਾਮੂ ਨਾਅਰਾ ਲਾ ਕੇ ਉੱਠ ਖਲੋਂਦਾ ਏ।

“ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਆਂਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕੁਰਆਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਏ” ਭਾ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਰੇਡੀਓ ਬੰਦ ਕਰਦਾ ਏ ਤੇ ਉੱਤੇ ਥੱਲੇ ਟਹਿਲਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਏ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਸ ਨਾਵਲ ਵਿੱਚ ਫੌਜ਼ੀਆ ਰਫ਼ੀਕ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਔਰਤ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਰੌੜਾ ਬਣਦਾ

ਹੈ:

ਕੁਰਆਨ ਦੀ ਸੂਰਤ 004.034 ਏ ਜਿਹੜੀ ਆਹੰਦੀ ਏ ਕਿ ਮਰਦ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਦੇ ਰਾਖੇ ਤੇ ਰੱਖਣ ਆਲੇ ਨੇ ਕਿਉਂ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਇਕ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਾਕਤ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਮਰਦ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਤੇ ਖ਼ਰਚਾ ਕਰਦੇ ਨੇਂ. ਮੋਮਿਨ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਉਹ ਨੇਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਖ਼ਾਵੰਦ ਦਾ ਆਖਾ ਮੰਨਣ ਤੇ ਉਹਦੀ ਗ਼ੈਰ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ 'ਉਹਦੀ' ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਜਿਨਹਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਦਾ ਅੱਲਾਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਏ. ਉਹਨਾਂ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਿਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮਰਦ ਨੂੰ ਬੇ ਵਫ਼ਾਈ ਯਾਂ ਬੇ ਰਾਹ ਰਵੀ ਦਾ ਡਰ ਏ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇਂ ਸਮਝਾਓ, ਮੁੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੌਣਾ ਛੱਡ ਦਿਓ, ਅਖ਼ੀਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੌਲੇ ਜਿਹਾ ਮਾਰੋ ਫਿਰ ਜੇ ਉਹ ਤਾਬੇਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਵਣ ਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਰਖਿਲਾਫ਼ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰੋ. ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਤਰਜਮਾ ਕਰ ਲਵਾਂ, ਇਹ ਅੱਖਰ ਗ਼ਾਮੂ ਤੇ ਇਹਤਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਤੇ ਜੀਤੋ, ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਨੂੰਰੋ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਦੇ ਨੇਂ. ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਮਸਲਾ ਇਹ ਏ ਕਿ ਗ਼ਾਮੂ ਤੇ ਇਹਤਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤੇ ਜੀਨੋ ਉੱਤੇ ਜਿਹੜੇ ਹੱਕ ਦਿੱਤੇ ਨੇਂ, ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਗੈਬੋਂ ਆਏ ਨੇਂ. ਅਸੀਂ ਉੱਕਾ ਇਨਸਾਨ ਆਂ, ਇਨਸਾਨੀ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤੇ ਅਗਲੇ ਗੈਬਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਣਾਂਦੇ ਨੇਂ.

2.

“ਪੁੱਤਰ ਤੂੰ ਆਵਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਕਲ ਮੱਤ ਵੀ ਦੇਨਾ ਏ? ਗ਼ਾਮੂ ਵੋਹਟੀ ਨੂੰ ਕੁੱਟਿਆ ਏ ਤੇ ਇਸ ਵਾਰੀ ਉਹਦਾ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡਾ ਨੀਲੋ ਨੀਲ ਏ. ਉਸ ਵਿਚਾਰੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਅੱਚਨ ਚਿੱਤੀ ਮੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਪੈ ਗਈ ਏ. ਵੇਖ ਪੁੱਤਰ, ਜੇ ਤੂੰ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖੂਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਗਾ”.

“ਜੀ, ਮਾਂ ਜੀ”.

“ਹੁਣ ਗ਼ਾਮੂ ਇਹਨੂੰ ਕੁੱਟਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪ ਉਹਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਭੰਨ ਦਿਆਂਗੀ ਕਿ ਉਹ ਮੁੜ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਾਂਗ ਖਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ”.

“ਮੈਂ ਇਹਦਾ ਪੱਕਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹਣੀ ਆਂ ਪਰ ਮੌਲਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਏ ਕਿ ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਏ” ਭਾ ਆਵਦਾ ਭਾਰ ਇਕ ਪੈਰ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਦੂਜੇ ਤੇ ਕਰ ਖਲੋਂਦਾ ਏ.

“ਇਹਦੀ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਏ ਪੁੱਤਰ, ਜਦੋਂ ਜ਼ਨਾਨੀ ਬਦਕਿਰਦਾਰ ਹੋਵੇ, ਆਖਾ ਨਾ ਮੰਨੇ ਯਾਂ ਮਰਦ ਦੇ ਮਜ਼ਾਜ਼ੀ ਹਕੂਕ ਪੂਰੇ ਨਾ ਕਰੇ”.

“ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੱਕ ਏ ਬਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ?”

ਧਰਮ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਹੈ. ਵਿਆਹ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਮਰਦ ਨੂੰ ਇਹ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਮਰਦ ਚਾਰ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਕੋਈ ਔਰਤ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਚਾਰ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਚਾਰ ਪਤੀ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਹੈ. ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਰਦਾਂ ਨੇ 25 ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਤਨੀਆਂ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ. ਫੌਜੀਆ ਰਫ਼ੀਕ ਅਨੁਸਾਰ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਧਰਮ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ. ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਉਹ ਨਾਵਲ ‘ਸਕੀਨਾ’ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਜੁਰੱਅਤ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ:

1.

“ਮੁਸਲਮਾਨ ਟੱਬਰ ਜ਼ਨਾਨੇ ਗ਼ੁਲਾਮ ਮੰਗਦਾ ਏ, ਕਿੰਨੇ ਸਾਰੇ”.

“ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਬਾਇਬਲ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਏ?”

“ਬਾਇਬਲ ਨਹੀਂ, ਹੋਲੀ ਕੁਰਆਨ”.

“ਹੋਲੀ ਕੁਰਆਨ”.

“ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ (ਸ) ਤੇ ਮੱਕੇ ਵਿੱਚ ਉਤਰਿਆ ਸੀ”.

“ਥੈਂਕਸ. ਹੋਲੀ ਕੁਰਆਨ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਏ ਕਿ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਗ਼ੁਲਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖੋ?”

“ਨਹੀਂ ਪਰ ਜੇ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਏ, ਉਹਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਏ ਬਣਦਾ ਏ. ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਨਾਨੀ ਆਵਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰੇ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਉਹਦਾ ਆਵਦਾ ਟੱਬਰ ਏ ਭੈੜੀ ਕਰਦਾ ਏ”.

“ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਓ?”

“ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੰਜਾਬੀ”.

2.

ਇਹਤਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਆਵਦੀ ਹਯਾਤੀ ਲੰਘਾਣ ਲਈ ਕਿੰਨੀਆਂ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸਨ? ਹੁਣ ਜੋ ਸੋਚਾਂ ਤੇ ਸੂਰਤ ਆਂਦੀ ਏ ਬਈ ਅਕਾਨਵੇਂ ਤੋੜੀ ਇਹਤਸ਼ਾਮ ਉਹੀਓ ਕਰਦਾ ਪਿਆ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਜਾਇਜ਼ ਏ, ਇਕ ਵੇਲੇ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ. ਪਹਿਲੀ ਮੈਂ, ਦੂਜੀ ਕਰਾਚੀ ਆਲੀ ਜਿਹਦਾ ਨਾਂ ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ, ਸੈਕਰੇਟਰੀ ਐਲਾਈਜ਼ਾ ਜਿਹਦੇ ਨਾਲ ਵੱਲ ਉਹਨੇ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ਤੇ ਖ਼ਾਲਾ ਇਫ਼ਤੀ ਦੀ ਧੀ ਸ਼ਮੀਮ ਜਿਹਦੇ ਨਾਲ ਖੇਡਦਾ ਉਹ ਵੱਡਾ ਹੋਇਆ ਸੀ. ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵੇਲੇ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਨਾਨੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੇਂ, ਖ਼ਰਚਾ ਤੇ ਇਨਸਾਫ਼. ਇਹਤਸ਼ਾਮ ਸਾਡਾ ਚਾਰਾਂ ਦਾ ਖ਼ਰਚਾ ਚੁੱਕਦਾ ਤੇ ‘ਇਨਸਾਫ਼’ ਰੱਖਣ ਲਈ ਚਾਰਾਂ ਵੱਲ ਫੇਰਾ ਰੱਖਦਾ. ਮੇਰੇ ਸੁਫ਼ਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਠ ਵਰ੍ਹੇ ਇਸ ਰਵਾਲ ਕੁ ਜਿੰਨੇ ਹਰਮ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜ਼ਨਾਨੀ ਸਾਂ. ਉਸ ਹਰਮ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਕਾਨਵੇਂ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਜਾਣਦੀ ਆਂ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਯਾਂ ਅਖੀਰਲੀ, ਮੈਂ ਨੌਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਦੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਾਂ.

ਖੇਡਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਨ ਅੰਗ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ. ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਿਹਤਮੰਦ

ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ. ਪਰ ਤੰਗ ਦਿਲ ਮੌਲਵੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਤਾ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਭਰੇ ਫੁੰਕਾਰੇ ਖੇਡ ਦੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵੱਲ ਵੀ ਮਾਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ. ਔਰਤ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਢੰਗ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮੌਲਵੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ. ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਨਾਵਲ 'ਸਕੀਨਾ' ਵਿੱਚੋਂ:

“ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਭਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਗੋਂ ਪੜ੍ਹਾਂ ਯਾਂ ਹਾਕੀ ਖੇਡਾਂ”. ਖੇਡਾਂ ਤੇ ਤਾਅਲੀਮ ਮੇਰੇ ਤੇ ਭਾ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਰੇ ਝੇੜੇ ਦਾ ਸਬਬ ਬਣ ਗਈ ਏ. ਚਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲੋਂ ਮੇਰੇ ਕਾਲਜ ਹਾਕੀ ਟੀਮ ਬਣੀ, ਇੱਕ ਸੌ ਬਾਰਾਂ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਂ ਫਾਰਵਰਡ ਸਿਲੈਕਟ ਹੋਈ. ਸਾਡੀ ਟੀਮ ਨਵੀਂ ਸੀ ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਏਸ਼ੀਅਨ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਪਰ ਮੌਲਵੀਆਂ ਫਤਵਾ ਲਾ ਸਾਨੂੰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਡੱਕ ਦਿੱਤਾ.

“ਉਹ ਠੀਕ ਆਂਹਦਾ ਏ, ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ. ਜਨਰਲ ਜ਼ਿਆਅ ਨੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਹਾਕੀ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਏ, ਤੂੰ ਹੁਣ ਇਹ ਗੱਲ ਭੁੱਲ ਜਾ” ਮਾਂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇਂ.

ਧਾਰਮਿਕ ਰਹਿਨੁਮਾਵਾਂ ਨੇ, ਮਹਿਜ਼, ਔਰਤ ਦੇ ਖੇਡ-ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕੰਡੇ ਨਹੀਂ ਬੀਜੇ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ‘ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ’ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ. ਬਲਕਿ ਔਰਤ ਨੂੰ ਵਿੱਦਿਆ ਅਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵੱਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਡਰ ਭਰਿਆ ਸਮਾਜਿਕ/ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਔਰਤ ਡਰ ਕੇ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ/ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵੱਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਹੀ ਝਿਜਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੇ:

“ਪਰ ਮਾਂ ਜੀ ਮੇਰੀ ਤਾਅਲੀਮ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ? ਐੱਫ-ਏ ਨਾਲ ਤੇ ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਾ ਸਕਦੀ”.

“ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਕੌਣ ਪਿਆ ਪੜ੍ਹਾਂਦਾ ਏ? ਤੂੰ ਇਲਮ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪੜ੍ਹਨੀ ਪਈ ਏ ਤੇ ਬੱਸ”.

“ਪਰ ਮਾਂ ਜੀ ਮੈਂ ਕੁਝ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਨੀ ਆਂ....ਜਿਵੇਂ ਲਾਇਅਰ”.

“ਲਾਇਅਰ?” ਮਾਂ ਜੀ ਸਿੱਧੇ ਹੋ ਬਹਿੰਦੇ ਨੇਂ “ਵਕੀਲ? ਉਹ ਕੀ ਆਂਹਦੇ ਨੇਂ, ਬੀ-ਈ-ਬੀ?”

“ਬੀ-ਏ, ਐਲ-ਐਲ-ਬੀ. ਦੋ ਵਰ੍ਹੇ ਬੀ-ਏ ਤੇ ਦੋ ਐਲ-ਐਲ-ਬੀ”.

“ਚਾਰ ਵਰ੍ਹੇ. ਤੂੰ ਵੀਹਾਂ ਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗੀ. ਲਾਇਅਰ. ਮੈਂ ਜ਼ਨਾਨੀ ਵਕੀਲਾਂ ਦਾ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਹੋਇਆ ਏ ਪਰ ਵਕਾਲਤ ਪਰਦੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਕੇ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇਂਗੀ?”

“ਕਿਉਂ ਨਾ ਮਾਂ ਜੀ? ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ਼ ਲਈ ਲੜਨ ਦੀ ਹਟਕ ਤੇ ਨਹੀਂ”.

“ਲਾਅ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਕੱਠੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਨੇਂ ਮੈਨੂੰ ਚੇਤੇ ਜਦੋਂ ਤੇਰਾ ਚਾਚਾ ਸਾਲਿਹ ਲਾਅ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ, ਤੇਰੇ ਭਰਾ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਮੁੰਡੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਦੀ ਫੱਕੜੀ ਲਾਂਦੇ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਸਨ”.

“ਉਹ ਤੇ ਛੇ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲੋਂ ਦੀ ਗੱਲ ਏ, ਹੁਣ ਲਾਅ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਦੱਸ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ”.

“ਦੱਸ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਮੁੰਡੇ?”

“ਹਜ਼ਾਰ ਯਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ”.

“ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ”.

“ਮਾਂ ਜੀ, ਇਹ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਆਂ?”

“ਐਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤੇਰੇ ਚਾਚੇ ਸਾਲਿਹ ਨਾਲ ਵਕੀਲ ਬਣੀਆਂ ਸਨ, ਉਹ ਹਾਲੀ ਕੰਵਾਰੀਆਂ ਬੈਠੀਆਂ ਨੇਂ. ਕੋਈ ਉੱਚਾ ਟੱਬਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੂਹਵਾਂ ਨਹੀਂ ਬਨਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ”.

“ਕੀ ਪਤਾ ਉਹ ਆਪ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਣ.....” ਮੈਂ ਮਾਂ ਨਾਲ ਆਢਾ ਲਾਈ ਰੱਖਣੀ ਆਂ.

“ਹਰ ਕੋਈ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਏ”.

“ਪਰ ਸਾਈਂ ਜੀ ਨਹੀਂ”.

“ਉਹ ਤੇ ਮਜ਼ਜੂਬ ਨੇਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰਨਾ ਮਿੱਥਿਆ ਹੋਇਆ ਏ”.

“ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵੇਂ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਨੇ ਵੀ.....”

“ਬੱਸ. ਨਾ ਤੇਰਾ ਭਰਾ ਤੈਨੂੰ ਮੁੰਡਿਆ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਵੇ ਗਾ ਤੇ ਨਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ. ਇੱਜ਼ਤਦਾਰ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ.

2.

“ਮੁਸਲਮਾਨ ਔਰਤ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉਹਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਏ” ਬੇਗਮ ਦੌਲਾ ਸ਼ਮਾ ਤੇ ਡੇਲੇ ਕੱਢਦੀ ਏ “ਅੱਲਾਹ ਤਾਅਲਾ ਕਿਸੀ ਵਜ੍ਹਾ ਤੋਂ ਔਰਤ ਨੂੰ ਬਾਹਰਲੇ ਕੰਮਾਂ ਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਡੱਕਿਆ ਏ”.

“ਪਰ ਅੰਮਾਂ ਜਾਨ, ਫ਼ਾਤਮਾ ਜਿਨਾਹ ਵੀ ਤੇ ਔਰਤ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਉਹਨੂੰ ਈ ਵੋਟ ਪਾਇਆ ਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਤੁਸੀਂ ਨੁਸਰਤ ਭੁੱਟੋ ਦੇ ਕਸੀਦੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ. ਲੈਲਾ ਖਾਲਿਦ ਦਾ ਨਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਇਹਤਰਾਮ ਨਾਲ ਲੈਂਦੇ ਓ”.

“ਇਹ ਤੇ ਚੰਦ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ. ਅਸੀਂ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ”.

ਫ਼ੌਜ਼ੀਆ ਰਫ਼ੀਕ ਨੇ ‘ਸਕੀਨਾ’ ਨਾਵਲ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ, ਵਿੱਦਿਅਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ

ਧਰਮ ਵੱਲੋਂ ਬੀਜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਕੰਡਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਨ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਫ਼ੌਜ਼ੀਆ ਰਫ਼ੀਕ ਬੜੇ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜੋ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਤਾਲਿਬਾਨ ਅਤੇ ਅਲ-ਕਾਇਦਾ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਦੇ ਕੇ ਪਾਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅੱਜ ਉਹੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੱਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖਤਰਨਾਕ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਵਾਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਜੱਥੇਬੰਦੀਆਂ ਆਖ ਰਹੀਆਂ ਹਨ. ਦੇਖੋ ਫ਼ੌਜ਼ੀਆ ਰਫ਼ੀਕ ਦਾ ਇਹ ਤੱਥ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਅੰਦਾਜ਼ :

“ਮੈਨੂੰ ਏਨਾ ਪਤਾ ਏ ਕਿ ਅਲਕਾਇਦਾ ਵਾਲੇ ਮੁਜਾਹਿਦੀਨ ਤੇ ਤਾਲਿਬਾਨ ਨਾਲ ਰਲ, ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਰੂਸੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਰਹੇ. ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਜਨਰਲ ਜ਼ਿਆਅ ਨੇ ਮਦਰਸਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਲ ਦੇ ਕੇ ਤਗੜਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮੁੜ ਬੇਨਜ਼ੀਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾਣ ਲਈ ਤਾਲਿਬਾਨ ਨੂੰ ਪਾਲਿਆ ਪੌਸਿਆ. ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਸੀਆਂ ਤੇ ਨੱਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕੀ ਸਰਕਾਰ ਤਾਲਿਬਾਨ ਤੇ ਅਲਕਾਇਦਾ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਡਾਲਰ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਪਈ ਸੀ.

‘ਸਕੀਨਾ’ ਨਾਵਲ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਅਧਿਆਏ ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਉੱਤੇ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਬੇਕਸੂਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਫ਼ੌਜ਼ੀਆ ਰਫ਼ੀਕ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਸੁਨੇਹਾ ਵੀ ਦੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ. ਫ਼ੌਜ਼ੀਆ ਰਫ਼ੀਕ ਬੜੇ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹਮਲਿਆਂ ਕਾਰਨ ਹੋਈਆਂ ਬੇਕਸੂਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੌਤਾਂ ਉੱਤੇ ਕਿਸੀ ਨੂੰ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਮਨਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ. ਅਮਰੀਕਾ ਵਰਗੀ ਸੁਪਰਪਾਵਰ ਜੋ ਥਾਂ ਥਾਂ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਕਰਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਬੇਕਸੂਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਭੰਗੜਾ ਪਾ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਸੀ; ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਦਾ ਉਦੋਂ ਹੀ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ. ਦੇਖੋ ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਾਵਲ **‘ਸਕੀਨਾ’** ਵਿੱਚ:

ਫ਼ੋਨ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜਦੀ ਏ, ਚਾਂਨੀ ਆਂ.

“ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਏ?” ਜੋਇਨੀ ਪੁੱਛਦੀ ਏ.

“ਕੀ?” ਗਾਮੂ? ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ?

“ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕੀਂ ਉਸ ਟਾਵਰ ਵਿੱਚ ਨੇ”.

“ਕਿਸ ਟਾਵਰ ਵਿੱਚ?”

“ਟੀ ਵੀ ਆਨ ਕਰ, ਸੀ ਐਨ ਐਨ ਤੇ”.

ਮੈਂ ਰੀਮੋਟ ਚਾਂਨੀ ਆਂ, ਚੈਨਲ ਤੋਂ ਤੀ.

ਇਕ ਉੱਚੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਸੜਦੀ ਪਈ ਏ. ਇਹ ਕਿੱਥੇ?

ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਫ਼ਲਸਤੀਨ, ਈਰਾਨ? ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ? ਦੋ ਟਾਵਰ ਨੇ, ਇਕ ਬਲਦਾ ਪਿਆ ਏ.

ਵੇਹੰਦਿਆਂ ਵੇਹੰਦਿਆਂ ਇਕ ਜਹਾਜ਼ ਧੁੰਧੇਂ ਨਾਲ ਅਸਮਾਨ ਚੀਰਦਾ, ਦੂਜੇ ਟਾਵਰ ਵਿੱਚ ਆ ਖੁੱਬਦਾ ਏ.

ਜੋਇਨੀ ਚੀਕ ਮਾਰਦੀ ਏ. ਮੈਂ ਅੱਖਾ ਮੀਟ ਲੈਂਦੀ ਆਂ.

ਖੋਲਨੀ ਆਂ ਤੇ ਸੀ ਐੱਨ ਐੱਨ ਆਲੇ ਕਿਸੇ ਅਰਬ ਮੁਲਕ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਾਲ ਦਿਖਾਂਦੇ ਪਏ ਨੇਂ ਜਿਹੜੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿੱਚ ਟਾਵਰਾਂ ਦੇ ਤਬਾਹ ਹੋਣ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਂਦੇ ਪਏ ਨੇਂ.

‘ਦੁਸ਼ਮਣ ਮਰੇ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾ ਕਰੀਏ, ਸੱਜਣਾਂ ਵੀ ਮਰ ਜਾਣਾਂ’ ਮੈਂ ਟੀਵੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਨੀ ਆਂ.

ਧੁੰਦ ਬਾਲਕੋਨੀ ਦੇ ਬੂਹੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹੀ ਆਂਦੀ ਏ, ਵੇਹੰਦਿਆਂ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡੇ ਵਿੱਚ ਸੀਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਏ. ਮੈਂ ਬਿਸਤਰੇ ਤੋਂ ਰਜ਼ਾਈ

ਚੁੱਕਣ ਜਾਂਨੀ ਆਂ. ਇਹ ਉਹੋ ਰਜ਼ਾਈ ਏ ਜਿਹਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਓਪਰਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੌਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਪਰਾਂਹ ਮਾਰਨੀ ਆਂ.

ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਧੋਤਾ ਕੰਬਲ ਲਿਆ, ਸਿਰ ਕੱਜ ਕੇ ਪੈ ਜਾਂਨੀ ਆਂ.

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਿਕਾ ਫ਼ੌਜ਼ੀਆ ਰਫ਼ੀਕ ਦਾ ਨਾਵਲ **‘ਸਕੀਨਾ’** ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਸਮਾਜ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਬਾਰੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੋਂ ਚਰਚਾ ਛੇੜਦਾ ਹੈ. ਇਹ ਨਾਵਲ ਬੜੀ ਜੁਰੱਅਤ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਔਰਤ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਅਕ ਗੁਲਾਮੀ ਲਈ ਧਰਮ, ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਦਾਰੇ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰਹਿਨੁਮਾ ਹੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ.

ਫ਼ੌਜ਼ੀਆ ਰਫ਼ੀਕ ਦਾ ਨਾਵਲ **‘ਸਕੀਨਾ’** ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਬਾਰੇ ਗੰਭੀਰ ਚਰਚਾ ਛੇੜਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਨਾਵਲ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ.

■ (ਮਾਲਟਨ, ਨਵੰਬਰ 7, 2011)

-Sukhinder

Editor: SANVAD

Box 67089, 2300 Yonge St.

Toronto ON M4P 1E0 Canada

Tel. (416) 858-7077

Email: poet_sukhinder@hotmail.com

www.canadianpunjabiliterature.blogspot.com